

Araştırma Makalesi/Research Article

**“ROMAN HAREKETİ’Nİ TOPLUMSAL HAREKETLERİN DÖNÜŞÜMÜ
ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRME**

*EVALUATION OF ROMA MOVEMENT THROUGH THE TRANSFORMATION
OF SOCIAL MOVEMENTS*

Tuba AKIN*

*Geliş Tarihi: 28.05.2020
(Received)*

*Kabul Tarihi: 16.06.2020
(Accepted)*

ÖZ: Avrupa’da yerel örgütlenmelerle başlayıp örgütlenme spektrumunun artmasıyla insan hakları, siyasal temsil ve katılım konularında yoğunlaşan Roman Hareketi, 2000’lerin başından itibaren hareketin içerisinde bulunan farklı kimliklerin, anlamların ve kültürel değerlerin performansı yoluyla yeni bir form kazanmıştır. Makalede, bu hareketin hem siyasal alanda hem de kültürel alanda kolektif eylem oluşumlarına sahip olduğu savunulmaktadır. “Siyasi fırsat yapısı üzerinden ilerleyen uygulamaların hareket içerisinde olmasına rağmen Roman Hareketi’ni Yeni Sosyal Hareketler içerisinde nasıl değerlendirebiliriz?”, araştırma sorusu olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede, hareket toplumsal hareketler yaklaşımlarının dönüşümü üzerinden incelenecektir. Roman Hareketi’nin sahip olduğu içsel çeşitliliğin incelenmesiyle, hem toplumsal hareketler literatürü için farklı paradigmalardan değerlendirilmesi hem de Roman toplumu hakkında yapılan sosyolojik çalışmalarda Roman Hareketi’nin bir incelemesinin sunulması ile literatüre katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Bu çalışma, literatür taraması ve doküman analizi yoluyla yapılan nitel bir araştırmadır. Makalede, siyasal alana odaklanan paradigma kaynak mobilizasyonu ve siyasal fırsat yapısı kuramları; YTH paradigması ise Habermas, Touraine ve Melluci’nin argümanları üzerinden değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Roman Hareketi, Siyasal Fırsat Yapısı, Yeni Toplumsal Hareketler, Kolektif Eylem, Kolektif Kimlik

ABSTRACT: The Roma Movement in Europe, which started with local organizations and intensified in the fields of human rights, political representation, and participation has gained a new form through the collective action for different identities, meanings and cultural values included in the movement since the early 2000s. The main argument is that Roma Movement has collective action formations both in the political and cultural areas. My research question is how we can consider Roma Movement as a New Social Movement, although it has practices that can be evaluated through political opportunity structure. Roma Movement’s internal diversity through NSM’s focuses on cultural issues relating to symbolic resources and goods rather than on materialistic effects

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, tuba.akin@metu.edu.tr, ORCID-ID: 0000-0002-9968-8436.

Bu çalışmada araştırma ve yayım etiğine uyulduğunu beyan ederim.

concerning welfare (re)distribution and Roma Movement's early practices for welfare distribution and political representation are the discussion points.

Key Words: Roma Movement, Political Opportunity Structure, New Social Movements, Collective Action, Collective Identity

GİRİŞ

Toplumsal Hareketler, kolektif eylemin dinamikleri üzerinden sorgulanmaktadır. İdeolojik olandan kimlik temelli olana veya yapısaldan özne odaklı olana çeşitli toplumsal hareketler teorilerinde kolektivite üzerinde bir vurgu vardır. Bu teorileri ayıran nokta, toplumsal, politik ve ekonomik yönlerde dönüşüm yoluyla kolektivitenin farklı yorumlanmasıdır. Aynı hareket içerisinde kolektivitenin farklı yorumlamalarını bulabilir miyiz, sorusu çerçevesinde, bu makalede Avrupa Birliği ülkelerindeki Roman Hareketi'nin Yeni Toplumsal Hareketler (YTH) teorileriyle inceleyebileceğimiz bir dönüşüme sahip olduğu savunulmaktadır. Bu dönüşüm, *çekişmeli siyaset* yaklaşımları ile değerlendirilebilecek çeşitli özelliklere de sahiptir. Roman Hareketi'nin sahip olduğu içsel çeşitliliğin incelenmesiyle, hem toplumsal hareketler literatürü için farklı paradigmalardan değerlendirilmesinde hem de Roman toplumu hakkında yapılan sosyolojik çalışmalarda Roman Hareketi'nin bir incelemesinin sunulması konularında literatüre katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Roman Hareketi'nin Yeni Toplumsal Hareketler kuramları üzerinden değerlendirilmesi makalenin teması olarak belirlenmiş ve "*Siyasi fırsat yapısı üzerinden ilerleyen uygulamaların hareket içerisinde olmasına rağmen Roman Hareketi'ni Yeni Sosyal Hareketler içerisinde nasıl değerlendirebiliriz?*" Araştırma sorusu olarak belirlenmiştir. Bu çalışma, literatür taraması ve doküman analizi yoluyla yapılan nitel bir araştırmadır. Makale, toplumsal hareketler kuramsal çerçevesi ve Roman Hareketi'nin içsel çeşitliliği olarak iki ana bölüme ayrılmıştır. İlk olarak, toplumsal hareketler kuramlarını içeren kuramsal bir çerçeve çizilecektir. Tarihin doğrusal bir süreci olmasa da, değişen toplumsal hareketler yaklaşımlarını ve toplumsal değişimi anlamak için tarihsel arka planı incelemek önemlidir. Böylece, bu bölümde, kuramsal çerçeve, YTH teorilerinin oluşturulmasında bir ortam sağlayan dinamikleri göstermek için tarihsel bağlamın özeti ile birlikte verilecektir.

YTH teorisyenlerinden biri olan Alan Touraine, bu teorilerin sosyal değişim ile birlikte gelen yeni aktörleri anlamak için gerekli olduğunu söyler (Touraine, 2007). Bu görüşlerine sonraki bölümlerde daha ayrıntılı değinilecektir. Bununla birlikte, kaynak mobilizasyonu ve siyasi fırsat yapısı kuramları üzerinden toplumsal hareketleri değerlendiren teorisyenler siyasi boyut içinde hareketleri incelemektedir. Toplumsal değişimle ilgili tartışmaların çeşitliliği doğrusal bir süreç olarak

görülemez bu yüzden, bir toplumsal hareket YTH teorileriyle incelenmesine rağmen, bu toplumsal hareketin “eski” olarak adlandırılan hareketlerle ilişkileri inkâr edilmez. Bu makaledeki ana argüman, siyasal paradigma analizi ile kültürel paradigma analizi arasında farklılıklar olmasına rağmen, bazı hareketlerin her iki paradigmanın da argümanlarını içeren özellikler gösterebileceği yönündedir. Makalede, siyasi fırsat yapısı analizi Sidney Tarrow ve Charles Tilly’nin görüşleri üzerinden kavramsallaştırılırken; Yeni Toplumsal Hareketler teorileri Jürgen Habermas, Alan Touraine ve Alfred Melluci’nin görüşleri üzerinden daha ayrıntılı değerlendirilecektir. İkinci olarak, ana argümana örnek oluşturan Roman Hareketi bu kuramsal çerçeve üzerinden incelenecektir. Avrupa’da, Roman Hareketi içerisinde Romanların vatandaş olarak hakları ve eşitlik talepleri başlangıçta siyasi alanda yer edinme temelli olsa da, YTH kuramcılarının öne sürdüğü toplumsal değişimin bir sonucu olarak; hareket, kültürel paradigma ile birlikte yeniden şekillenmiştir. Bu sebeple, makalenin ikinci bölümünde ilk olarak Roman Hareketi’nden bahsedilecektir. İkinci olarak, YTH kuramlarının refah (yeniden) dağıtımına ilişkin materyalistik sorunlar yerine, sembolik kaynaklar ve ürünlerle ilişkilendirdikleri kültürel sorunlara odaklanması ve Roman Hareketi’nin başından itibaren devam eden refah dağıtımını pratikleri ile bağlantılı olarak Roman Hareketi’ni YTH kuramları üzerinden değerlendirip Roman Hareketi’nin içinde barındırdığı yaklaşım çeşitliliği incelenecektir.

KURAMSAL ÇERÇEVE

Paradigma Değişimini Anlamak

Roberta Garner toplumsal hareket teorisindeki paradigma kaymalarını tanımlayabilecek üç dönemi dahili zorunluluklar ve dış baskılar üzerinden tanımlar. Dahili baskılar mevcut paradigmada çözülmemiş entelektüel bulmacalardır. Dış baskılar ise entelektüel akış ve hareket fenomenlerinin kendisindeki değişimleri içermektedir (Garner, 1997, akt. Buechler, 2000). İlk dönem 1940’lar ve 1950’ler arasındaki dönemdir. Garner’a göre, bu dönemde hareketlere karşı olumsuz bir yönelim bulunmaktaydı ve hareketler sapkınlık olarak değerlendirilmekteydi. 1960’lar ve 1970’ler arası dönemi kapsayan ikinci dönemde ise toplumsal hareketlere daha ılımlı bir yaklaşım bulunmaktaydı ve toplumsal hareketler giderek stratejik hedefleri takip eden rasyonel aktörlerden oluşan maksatlı örgütler olarak görülmekteydi. Son olarak 1980’ler ve 1990’lar arasındaki üçüncü dönem, sağ kanat karşıt hareketlerinin ilerici hareketlerle yer değiştirmesi sonucu hareketler ikircikli bir pozisyonda kalmıştır (Garner, 1997, akt. Buechler, 2000).

Bu makalede toplumsal hareketler üç farklı teorik çerçeveye göre sınıflandırılarak değerlendirilecektir. Birincisi emek hareketinin Marksist analizi;

ikincisi, Charles Tilly ve Sidney Tarrow gibi siyasal boyutu içeren demokratik bir toplum içerisinde siyasal bir fırsat olarak toplumsal hareketlerin tartışıldığı siyasal fırsat yapısı teorisi (*political opportunity structure*). Sonucusu, kendi içinde kimlik tartışmasını içeren yeni toplumsal hareket teorileridir.

Emek hareketleri sosyal hareket literatüründe eski toplumsal hareketler olarak kavramsallaştırılmaktadır (Buechler, 2000). Eski toplumsal hareketlerin oluşumunda sanayileşme süreci, kırdan kente göç, tarımsal üretimin gerilemesi ve fabrika bazlı seri üretimin artışı gibi çeşitli nedenler bulunmaktadır. Kapitalist üretim tarzının temel sermaye birikimi ihtiyacı nedeniyle, işçiler az miktarda para için istihdam edilmiştir, çalışma koşulları yetersizdir ve işyerinde işçi olarak yeterli hakları yoktur. Emek hareketleri çoğunlukla Marksist teori yoluyla analiz edilmiştir. Emek hareketlerinin ortaya çıkışı ile ilgili yapısal açıklamaların altı çizilmiştir. Dolayısıyla, toplumsal bir hareket olarak, emek hareketleri, özellikle erken emek hareketleri, kapitalist üretim biçiminin, onun sömürücü özelliğinin, işçi sınıfının birleşik bir sınıf olarak yanlış bilincinin eleştirilmesi yoluyla incelenmiştir (Edwards, 2014). Aktör olarak emekçiler, işçi sınıfı kavramı içinde düşünülmektedir. Kolektif eylem, işçi sınıfının hareketlenmesi anlamına gelmektedir. İşçi sınıfı olarak sınırları belirlenmiş olan toplu eylemin bir öze sahip olduğu söylenebilir.

1970'lerde sosyal hareketleri anlamak için siyasal fırsat yapısı kuramı ile paralellik gösteren kaynak mobilizasyon kuramı olarak yeni bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bu teori, toplumsal hareketleri siyasetin başka araçlar vasıtasıyla oluşmuş bir uzantısı olarak görerek onları diğer siyasal mücadele biçimleri gibi çıkar çatışmaları açısından analiz etmektedir. Hareketler, diğer kurumsallaşmış eylem biçimleri gibi örgütsel dinamikler açısından yorumlanabilmeleri için yapılandırılmış ve desenli olarak görülmektedir. Hareketlerin belirli yapıları ve örüntüleri olduğu varsayılır; böylece diğer kurumsallaşmış eylem biçimleri gibi bu hareketler de örgütsel yapıları açısından değerlendirilebilir (Oberschall, 1973; McCarthy and Zald, 1977, 1973; Tilly, 1978, akt. Buechler, 2000, s. 35). Fakat toplumsal bir hareket ile konvansiyonel politika arasındaki ayırım sınırlarını kaybetmiş olsa da, tamamen ortadan kalkmaz. Buechler bunu şu şekilde açıklamaktadır:

“Yerleşik özel çıkar gruplarının güçlü karar vericilere rutin ve düşük maliyetli erişimleri olmasına rağmen, sosyal hareketler politikada benzer bir etki yaratmak için daha yüksek maliyetler ödemek zorundadır. Böylelikle, kaynak mobilizasyonu kuramı kolektif eylem tanımını sapkınlık ve sosyal düzensizlik örneği olmaktan çıkarıp, siyaset ve örgüt sosyolojisi içerisinde bir vaka incelemesi olarak yeniden tanımlamıştır” (Buechler, 2000, s. 35).

Toplumsal bir hareket olma ile konvansiyonel politika arasındaki ayrım kendi içinde iki kampı barındırmaktadır. İlki, McCarthy ve Zald'ın yaklaşımlarının yer aldığı yukarıdaki bahsedilen teori rasyonel olmayan kalabalıkların sosyal hareketi oluşturması düşüncesinin eleştirisine odaklanırken; diğeri teorinin siyasi boyutuna odaklanmaktadır. İlk kampın ana savı birçok grubun çeşitli zaman ve mekânlarda toplu mağduriyetten dolayı oluşan kızgınlığı (*grievances*) tecrübe ettiği fakat bunların toplumsal hareket düzeyine ulaşamamasıdır. Bu sava göre, toplu mağduriyetten dolayı oluşan kızgınlıklar toplumsal hareket üretmede anahtar kavram değildir. Toplumsal hareketler, kolektif eylemle bağlantılı olan hareket aktivizmini arttırmak için grubun çeşitli kaynaklara erişimi ve bu kaynakların kontrolü ile ilişkilidir (McCarthy & Zald, 1977). Toplumsal Hareket Örgütleri de bu kampta ekonomik ve örgütsel teori odağı üzerinden önem kazanmıştır. Diğer kampın temel argümanı bu teorinin politik versiyonundaki güç mücadelelerine dayanmaktadır. Tilly'nin Amerikan ekolüne yakın siyasi fırsatla bağlantılı *çekişmeli eylem* (*contentious action*) argümanları toplumsal hareketi demokratikleşme unsuru olarak görmektedir. Tilly, 1975'ten sonra toplumsal hareketin üç elementin yenilikçi, sonuçsal bir sentezi olarak meydana çıktığını söylemektedir. Bu elementleri Tilly şu şekilde açıklamaktadır:

“1. Hedeflenen otoriteler üzerinde kolektif iddialarda bulunarak, sürdürülebilir ve organize bir kamu çabası buna *kampanya* diyelim;

2. Özel amaçlı derneklerin ve koalisyonların oluşturulması, kamuya açık toplantılar, resmi alaylar/geçitler, gece nöbetleri (*vigils*), mitingler, gösteriler, dilekçe toplama; kamusal medyada yapılan açıklamalar, ucuz ve kolay üretim yoluyla veya broşürlerin dağıtılmasıyla yeni veya tartışmalı fikirleri yayma (*pamphleteering*) gibi siyasi eylem biçimlerinden kombinasyonların kullanılması; bu değişken performans topluluğunu toplumsal hareket *repertuarı* olarak adlandırabiliriz;

3. Katılımcıların kararlaştırdığı WUNC kamusal temsilleri: kendileri ve destek grubu açısından değerlilik, birlik, sayılar ve bağlılık; bunlara WUNC göstergeleri diyebiliriz” (Tilly, 2005, s. 308).

19, 20 ve 21. yüzyıl olarak üç tarihsel periyodu siyasi eylem kavramı üzerinden incelemektedir. Toplumsal hareketlerin siyasal aktarım üzerinden gözlemlendiği çeşitli mekanizmaları tanımlamaktadır. Bunlar; taktiksel yenilik (*tactical innovation*), pazarlık etme (*bargaining*), müzakere edilmiş yayılma (*negotiated diffusion*), aracılık (*brokerage*), belgeleme (*certification*) ve yerel adaptasyon (*local adaptation*) (Tilly, 2005).

YTH kuramları diğer kuramlara karşı çıkar ve temel görüşü 1960'lardan sonra toplumsal hareketlerin özelliklerinde bir değişim olduğu yönündedir. Bu yüzden,

güncel toplumsal hareketlerin incelenmesi için farklı bir paradigmaya ihtiyaç vardır. Bu paradigma değişiminden önce toplumsal hareketlerdeki bu karakteristik değişimde rol oynayan süreci özetlemek bu paradigma değişimin anlaşılması için önemlidir. 1970'lerin sonlarından sonra, küreselleşme süreci, Keynesçi ulusal refah devleti anlayışından Schumpeteryan *ulusal sonrası (post-national)* çalışma anlayışına doğru ekonomik ve politik bir dönüşüm yaşanmasında etkili bir rol oynamıştır (Jessop, 2003). Neo-liberal gündem ile gelişen yeni kapitalist üretim sistemi ulusal sınırları bulanıklaştırmıştır. Sosyal politikalar ve ekonomik aktivitelerde özel sektöre daha fazla yer vermiştir. Ayrıca, teknolojinin gelişimine dayalı özellikle iletişim teknolojileri alanında yeni sektörler oluşmuştur. Neo-liberal anlayışın bir diğer getirisi bireyci görüşün ekonomik ve siyasi alanlarda dominant ideoloji haline gelmesidir. Bu süreçler toplumsal hareketlerdeki değişimleri incelerken de önemlidir. Ekonomik ve siyasi bu değişim toplumun sosyal anlamda değişimini de etkilemiştir. Bu bireyselleşme görüşü toplumsal alanı da domine etmeye başlamıştır. Özne odaklı siyaset, özne odaklı müdahaleleri getirmiştir. Müdahaleler özel alanda ezici hale gelmiştir. YTH kuramlarına göre, yaşam tarzları, kişisel yaşam tercihleri bastırılabilir hale gelmiş ve toplumsal hareketler aktör temelli ortaya çıkmaya başlamıştır. Kolektif eylem, farklı kimliklerin bir aradalığı, kültürel alan odağı gibi kavramlar üzerinden değerlendiriliği için önceki kuramlara göre farklı kavramsallaştırılmaktadır.

Sonuç olarak, bu bölümde araştırma konusuyla ilgili olan sosyal hareket teorilerinden tarihsel sürece de değinerek toplumsal hareket kuramlarının dönüşümü ve çeşitliliği verilmiştir. Bu tarihsel değişim YTH teorilerinin ortaya çıkışını ve tartışmalarını anlamada yardımcı olacağı düşünülmüştür. Bir sonraki bölümde YTH teorileri ele alınacak ve YTH alanında önemli tartışmalara sahip üç düşünürün argümanlarına yer verilecektir; Jürgen Habermas, Alain Touraine ve Alberto Melucci.

Yeni bir Paradigma Oluşumu: Yeni Toplumsal Hareketler

Küreselleşme ve serbest piyasa ekonomisinin ulusal sonrası değişimi toplumsal hareketlerin farklı bir yaklaşım içerisinde değerlendirilmesinde etkilidir. YTH teorileri klasik Marksizm'in ekonomik determinist görüşüne bir cevap olarak ortaya çıkmıştır (Schutten, 2006). Kolektif eylemin kaynağı yeni toplumsal hareketler ile birlikte değişim içine girmiştir. Siyaset, ideoloji ve kültür eylem mantığı olarak sorgulanmıştır. Etnisite ve toplumsal cinsiyet gibi farklı kimlikler, kolektif eylemin diğer kaynakları olarak değerlendirilmiştir. Kolektif eylemin çeşitliliği, YTH'nin dayanağıdır. Kolektif eylem belirli bir sınıfsal temelden ziyade farklı konumlanmalar, durumlar üzerinden incelenmektedir. YTH içindeki bu farklı

konumlanmalar ve durumlar hareket içindeki kimliklerin akışkanlığı ve çokluğu üzerinden kolektif kimliğin sosyal inşasına odaklanmaktadır. Temel argümanlardan biri siyasetin günlük yaşama yayılması ve birey ile kolektif arasındaki ayrımı bulanıklaştırmasıdır (Buechler, 2000). Bu tartışmaya uygun bir örnek olarak, Feminist slogan “*Kişisel olan politiktir*” verilebilir. YTH sadece kimlik siyasetini kapsamaz. Günlük hayata yayılmış yaşam tarzı üzerinden yapılan siyaset de YTH literatürü içerisinde incelenir. Ayrıca, YTH teorileri çekişmeli siyaset alanı içerisinde yeniden dağılımının yapıldığı materyalist değerlerden, yaşam kalitesini odağına alan postmateryalist değerlere doğru bir değişimi öne sürmektedir. YTH teorilerinin bu savı bir sonraki başlıktaki Roman Hareketi ile ilgili tartışmanın temelini oluşturmaktadır. Bu değişim aynı zamanda kültürel ve sembolik direniş biçimlerini de içermektedir (Cohen, 1985, akt. Buechler, 2000). Bu nedenle, YTH teorileri herhangi bir stratejiyi, ortak hedefleri ve taktikleri reddeder ve teorilerinde kültürel vurguları üzerinden yeni kimlikleri, anlamları, işaretleri ve sembolleri kapsamaktadır. Ayrıca, YTH teorileri örgütlenme biçimlerinin merkezi olmayan, eşitlikçi, katılımcı ve prefigüratif formlara sahip olduğunu söylemektedir. Böylelikle, örgütlenme siyasi stratejinin bir aracı olarak görülmek yerine yeni kimliklerin sembolik bir ifade biçimi haline almaktadır (Edwards, 2014).

YTH teorisyenleri, Marx’ın sosyal hareketleri *sınıf çatışmasının* bir göstergesi olarak kavramsallaştırmasına karşı yeni argümanlar üretmektedirler. Habermas, YTH’yi daha demokratik bir toplumun anahtarı olarak görmektedir ve savlarını kamusal alan tartışması üzerinden oluşturmaktadır. Habermas’ın kavramsallaştırması çerçevesinde, Yeni Toplumsal Hareketler, terk edilmiş kamusal alanın değişerek yenilenmesine sebep olmuştur. YTH sorunsalı kim olduğumuz ve nasıl yaşadığımız soruları etrafında yükselmektedir (Edwards, 2014).

YTH, siyasi ve ekonomik meseleler hakkındaki eleştirel kamusal müzakereler yapılabilmesi için alanlar açar. Kamunun bu meseleler üzerine ahlaki görüşlerini şekillendirmesini sağlar (Edwards, 2014). Habermas’a göre, bu YTH’nin yeni ‘postmateryal’ siyaseti ifade ettiği anlamına gelmektedir. Ayrıca Marx’ın sınıf çatışması argümanına karşılık, Habermas, YTH’nin bu belirlenmiş sınıfların sınırlarını aştığını ve kadınlar, azınlıklar ve öğrenciler gibi çeşitli gruplarla farklı kesişimler meydana getirdikleri için sosyal sınıf varsayımlarıyla incelenemeyeceğini savunmaktadır. *Sermaye-emek çatışmasından sistem-yaşam dünyası çatışmasına* bir geçiş olduğunu belirtir. Burada *sistem* kavramı devlet, ekonomi, bürokratik güç ve parayı içinde barındırırken; *yaşam dünyası* kavramı topluluk ilişkilerini, kişisel kimlikleri ve günlük yaşamı içermektedir. Bu iki kavram arasında çatışma ne zaman başlar? Habermas’a göre ne zaman günlük yaşam sistemin geriliminin etkisini

azaltmak zorunda kalsa sistem ve yaşam dünyası arasında çatışma başlamaktadır. Böylelikle, yaşam dünyası fazla yasallaşır ve bürokratikleşir. Ayrıca, kapitalizmin yarattığı ekonomik ve siyasi krizlerden kültürel ve kişisel alanla ilgili krizlere bir geçiş olduğunu YTH'nin temel noktalarından biri olarak bahsetmektedir. Yani, çatışmanın yeni merkezi yaşam dünyasını sistemden devralmaktır (Edwards, 2014). Demokrasi kavramının merkezsizleştirilmesiyle, yeni kimliklerin ve kolektif eylemin sistem tarafından dayatılan kültüre ve kimliklere karşı olarak ortaya çıktığını ifade etmektedir. Başka bir YTH teorisyeni olan Alain Touraine ise, YTH'yi 'bugünün dünyasını anlamada yeni bir paradigma' olarak tanımlar (Touraine, 2007). Sanayi toplumundan *sanayi sonrası topluma* geçişi vurgulamaktadır. Bir önceki bölümde bahsedilen Schumpeteryen ulusal sonrası çalışma anlayışına benzeyen sanayi sonrası toplum, bilgi teknolojilerinin gelişmesi, genişleyen hizmet sektörü, finans sektörü ve kültür endüstrileri ile açıklanabilir. Ayrıca, hesaplanabilirlik, verimlilik ve esneklik kavramlarının her alanda egemen olmaya başladığı bir toplumdur. Touraine, bu geçişi servet üretiminin fabrikalarda mal üretmek yerine öncelikli olarak bilgi ve anlamın dolaşımına, kullanımına ve kontrolüne bağlı olması şeklinde açıklamaktadır. Sanayi sonrası toplum, anlam dünyasını kontrol etme arzusundan gelen yaşam tarzlarının ve kişisel kimliğin sembollerinin satılmasını amaçlayan bir tüketim kültürü yaratmaktadır (Edwards, 2014).

Touraine bu dönüşümden sonra toplumsal hareketleri anlamada kullanılan siyasi paradigmanın yetersiz olduğunu ve bu paradigmanın sanayi toplumunu açıklayan sosyo-ekonomik bir paradigma olduğunu savunmaktadır. Bunun yanı sıra, kültürel sorunların sanayi sonrası toplumda baskıcı süreçle beraber yükseldiğini vurgulamaktadır. Bu nedenle, siyasi paradigma ve sosyoekonomik paradigmanın bugünün dünyasını anlamada yardımcı olamayacağını söylemektedir (Touraine, 2007). Emek hareketlerinin olumlu etkileri inkâr edilemez olsa da, 1960'lardan sonra sosyal sorunların toplumsal hareketleri tetiklemediğine dikkat çekmektedir. Böylece, sosyal aktörler ve toplumsal hareketler geçmişte kalmış ve kişisel aktörler ve kültürel hareketler toplumsal hareketlere egemen olmuştur. Kültürel talepler ve yeni kimlikler bir tür kültürel hak talebi olarak ortaya çıkmaktadır (Touraine,2007). Özne, özneyi yok etmeye çalışan yaşam formlarına ve anlam dünyasını kontrol etmeyi amaçlayan bireysel düşünceye karşı savaşı. Dahası, sanayi sonrası toplumun karakteristiklerinden olan teknoloji ve bilim, kültürel sermayeleri aracılığıyla anlam dünyasını manipüle etme gücüne sahip teknokratları üretmiştir. Bunlar, bir tür 'araçsal' rasyonaliteyi kullanan uzmanlardır ve kültürel üretimi kontrol etmektedir. Kendi anlamlarını korumak için tek yol, şeyleri kendiniz tanımlamak, insan varlığının ve yaşama yollarının alternatif bir anlayışını bulmak ve '*asi özne*' (*rebel*

subject) olmaktadır (Edwards, 2014). Yeni Toplumsal Hareketler'in teknokrasiye eleştirel cevabı tarihselliği tekrar kontrol altına alarak alternatif bir toplum modeli sunmasıdır (Touraine,2007).

Kolektif eylem, Melluci'ye göre, çok sayıda farklılaşmış anlam, eylem şekli ve örgütlenme biçimini içeren parçalanmış bir fenomendir (Melluci, 1996). Bu farklılıkları birbirine bağlama çabası önemlidir. Toplumsal hareketin yönetim meselesinin, onları oluşturan karmaşıklık ve farklılaşmanın altını çizmektedir. Bir hareketi bir özün cisimleşmesi olarak veya bir yapının '*eğilim yasaları*'na (*tendential laws*) ikincil etkisi olarak görmeyi eleştirmektedir. Dolayısıyla, "*bir hareketin kolektif eylemi her zaman kendisinden başka bir şeyle ilişkilidir (hatta yoktur)*" (Melluci, 1996, s. 14). Yeni Toplumsal Hareketler'i kolektif eylem ve kolektif kimlik kavramsallaştırması üzerinden değerlendirmektedir. YTH'yi sosyal eylemin belirtilmesi ve özerkliği yoluyla incelemektedir.

Melluci'ye göre, sosyal süreçler eylemlerin, seçimlerin ve kararların ürünüdür. Kolektif eylem, doğal bir sonuç değildir. Aktörlerin sahip olduğu inanç ve temsillerin bir ürünüdür. Diğer YTH düşünürleri gibi, Melluci de tarihsel belirlenimciliği eleştirmektedir. Kolektif eylemin, '*yapısal belirleyicilerden*' (*structural determinants*) bağımsız kendi özerkliği olmayan bir olgu olarak kabul edilmesi sorunlu bir durum oluşturmaktadır (Melluci, 1996). Dahası, *eylemin kolektif öznesi* (*the collective subject of action*) konusunun zaman içinde nasıl ortaya çıktığı ve devam ettiği sorunu çözülmemiştir. Hedeflerin, değerlerin, çerçevelerin ve söylemlerin üretildiği ilişki sistemi YTH'den önce dikkate alınmamıştır. Toplumsal hareketler için ortak bir zemin oluşturulmaya çalışılmıştır. Ancak, bu süreçte öznenin kişisel değerleri ve düşünceleri hariç tutulmuştur. Öznelerin ortak yapısal koşullarına dayalı açıklamalar, doğrudan öznenin algılama, değerlendirme ve karar verme yeteneklerindeki ortak yönler üzerinden varsayılmıştır. Öznelerin bir durumu paylaşılan eylem alanı olarak tanımlamasını sağlayan süreçler görmezden gelinmiştir. Öznenin nedenleri, inançları, söylemleri ve bireysel farklılıkları belirli bireylerin veya grupların birbirlerini nasıl tanıdıklarına ve "biz" in bir parçası haline geldiklerine dair bir açıklama sağlamak için her zaman yeterlidir. Davranışların, anlamların ve ilişkilerin çoğulluğunun sorgulanması gerektiğini vurgulamaktadır. Kolektif eylem, temel birlikler değildir. Çoklu ve heterojen sosyal süreçlerin ürünüdür. Bu nedenle, bu birliğin nasıl kurulduğunu ve çeşitli bileşenlerinin etkileşimi ile hangi farklı sonuçların üretildiğini anlamaya çalışmalıyızdır (Melluci, 1996).

Melucci, kolektif kimlik kavramıyla yapıyı ve anlamı birleştirir. Toplumsal hareketleri anlarken kolektif kimlik kavramının stratejik bir rolü vardır. Birkaç kişi

(veya daha karmaşık bir seviyede gruplar) tarafından üretilen ve eylemin yönelimleri, eylemin gerçekleştiği fırsat ve kısıtlama alanları ile ilgilenen etkileşimli, paylaşılan bir tanım olarak kolektif kimliği tanımlamaktadır (Melluci, 1995). Kolektif kimlik, yapılandırıcı bir kolektif eylem görüşü anlamına gelmektedir. Kolektif eylem sadece sosyal ve çevresel sınırlılıklara bir reaksiyon göstermek değildir. Aynı zamanda, öznelerin tanıyabileceği sembolik yönelimler ve anlamlar da üretmektedir. Kısaca, kolektif eylem ve kimlik akışkan bir haldedir. Sürekli bir değişimin ve dönüşümün parçasıdır. Bu sebeple, tek bir kimlikten ziyade farklı kimlikler ve anlamlar kolektif eylemin içerisinde oluşur ve anlamlar üretilir. Roman Hareketi'nde kolektif eylem ve kimlik tartışılmadan önce Roman Hareketi'nin arka planına değinmek, hareketi bu kavramlar üzerinden değerlendirmede yardımcı olacaktır.

ROMAN HAREKETİ'NİN İÇSEL ÇEŞİTLİLİĞİ

Roman Hareketi'nin Tarihsel Arkaplanı

Romanlar Avrupa'ya çeşitli göç yolları vasıtasıyla gelmiş, ancak on dördüncü yüzyılın sonunda, Doğu Avrupa'daki Romanların büyük bir kısmı yerleşmişti. Dikkate değer sayıda Roman, İstanbul Boğazı'nı geçerek Balkanlar'a ulaşırken bir başka grup Girit Adası boyunca olan hacıyolunu takip ederek Avrupa'ya ulaşmıştır (McGarry, 2010). Göç süreçlerinden sonra, Romanlar yerleştikleri bölgelere çeşitli şekillerde uyum sağlamaya çalışmışlardır. Bunlardan biri baskın dini, nerede bulunurlarsa bulunsunlar uygulama isteklilikleri ve tevazularıdır. Romanların Avrupa'ya ilk gelişi, yerleşik Avrupalılar için geçici kabul ve merak ile karakterize edilmiştir.

Ötekileştirilmiş grupların ve azınlıkların siyasi temsiliyetleri ve siyasi katılımları üzerine çalışmalar yapan Aidan McGarry'ye göre, ancak 16. Yüzyılın başlarından itibaren çevredeki ruh hali değişerek Romanlar, '*sürekli soykırım zulmü* ve *köleleştirme*' (Gheorghe and Acton, 1995, s. 31, akt. McGarry, 2010) olarak tanımlanan baskıcı uygulamalara maruz kalmışlardır. Sürgün, yetkililerin Romanların "zararlılarını" uzaklaştırmaya çalıştığı bir yöntemdi, ancak başka eylem yolları da vardı. Bir noktada, Romanlar neredeyse her Avrupa ülkesinden sürülmüştür (McGarry, 2010). Komünizmin yıkılmasından sonra Romanların yeni bir fırsatı olurken, Romanlara yönelik düşmanlık ve şiddet ortaya çıkmıştır. Kendilerini gittikçe daha yalıtılmış hale getiren Romanlar, paternalist bir devletin korunmasına artık sahip olmadıkları için artan işsizlik, standart dışı konaklama ve yetersiz senitasyon ve sağlık bakımı gibi sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır.

Thomas Acton, 19. yüzyılın ortalarından sonra küçük, yerel Roman örgütlerinin endüstriyel kapitalizmin kentleşmesi nedeniyle oluşan bazı kritik

konularda otorite ile müzakere girişimleri olduğunu fakat siyasi bir strateji olarak, her yerde Romanları ve diğer büyükşehir azınlıklarını düzenlemeyi, özümsemeyi veya yok etmeyi amaçlayan devlet iktidarıyla doğrudan yüzleşmekten kaçındığını söylemektedir (Acton, bt). 1950'lerde ve 1960'larda, 1970'lerin "Roman Hareketi" için zemin hazırlayan artan sayıda organizasyon ortaya çıkmıştır. Bu on yıl, yerel ve ulusal Roman örgütlerinin çok sayıda ve çeşitli hedeflerde ortaya çıktığı görülmüş ve Romanların uluslararası düzeyde siyasi temsiline yönelik önemli çabalar sarf edilmiştir (Action, bt; Marushiakova & Popov, 2017; McGarry, 2010). 1971'de gerçekleştirilen Dünya Roman Kongresi, Roman Hareketi'nin hızlanmasında önemli rol oynamıştır. Marushiakova ve Popov'un makalesinde, birçok çağdaş araştırmacı ve Roman aktivist tarafından, Birinci Dünya Roman Kongresi ve bunu takiben, Uluslararası Roman Birliği, Roman Hareketi'ni yeni bir düzeye taşıyan ve bir paradigma değişikliği getiren bir anahtar olarak görüldüğü söylenmektedir. Bu noktada, Marushiakova ve Popov sivil kurtuluş hareketi olarak nitelendirdikleri Roman Hareketi'nin sadece uluslararası bir boyuttan değerlendirmenin yetersiz olduğunu savunarak hareketin ilk emarelerinin bulunduğu 19. Yüzyıldaki yerel örgütlenmelerin önemine vurgu yapmaktadırlar (Marushiakova & Popov, 2017). Makalelerinde, Roman Hareketi'ni sivil kurtuluş olarak ve buldukları ulusta eşit statü talebi ile beraber değerlendirmeleri, Roman Hareketi'nin siyasal alanda kendilerine bir alan açma üzerinden gelişmeye başladığı argümanını destekler niteliktedir. Bununla birlikte, 1989'dan bu yana, Roman örgütlenmeleri gelişmiştir ve bazı Doğu Avrupa ülkelerinde Romanlar, toplumsal ve ulusal siyasi organlarda giderek daha fazla temsil edilmektedir. (McGarry, 2010). Ayrıca, Roman kimliğini benimseyen ve Roman toplulukları adına savunuculuk yapan önde gelen elitler ve entelektüellerin giderek artması Roman Hareketi'nin siyasal alanda temsiliyet vurgusunu da arttırmıştır.

Çoğunlukla, Roman Hareketi Avrupa Birliği demokratik anlayışı içinde tartışılmaktadır. Roman Hareketi bir demokrasi öznesi (*agency*) olarak görülür. Roman Hareketi, baskın olarak Romanların vatandaşlık kavramı üzerinden tartışılmaktadır. Roman Hareketi'nin içeriği siyasi fırsat yapısı kuramı ile çoğunlukla paralellik göstermektedir. Roman Hareketi, sistemde etnik bir azınlık olarak hak arama ve talep etme olarak kabul edilmektedir. İnsan hakları, sosyo-ekonomik eşitsizlik, ayrımcılık, siyasi temsil ve karar alma mekanizmalarında bulunma Roman Hareketi içerisinde tartışılan ve çözümlenmesine çalışılan başlıca konulardandır.

2000 yılında, Avrupa Roman Hakları Merkezi'nin (ERRC) Orta Avrupa Üniversitesi İnsan Hakları İnsiyatifi (HRSI) ile birlikte düzenlediği, Roman

Hareketi'nin nasıl şekillendiğinin ve hangi yönde ilerlediğinin tartışıldığı bir panelde katılımcıların çoğunluğu siyasi katılım üzerinden hareketi değerlendirmiştir. Dimitrina Petrova, ortak bir siyasi stratejinin Romanların yaşadıkları ülkeden ülkeye farklı değerlendirilmesi gereken noktalarının varlığından dolayı mümkün olmadığını söylerken; bir yandan da uluslararası ağların geliştirilerek Roman Hareketi'nin daha güçlü bir konuma geleceğini savunmaktadır. Petrova, Roman Hareketi'nin üç bileşeni olduğunu söylemektedir. Birincisi, Roman Hakları kavramına evrilen insan hakları bileşenidir. İkincisi, Roman Hareketi içerisindeki Romanlar adına kimin konuşacağı, Roman Hareketi'nin odağının ne olacağı, kimlerin politik olarak Roman kavramı içerisinde dâhil edileceği ya da edilmeyeceği gibi tartışmalı kimlik oluşum süreci; üçüncü ise, Romanların siyasi katılım süreci içerisinde hareketin tanınması ve kritik çıkarların belirlenmesidir. Rumyan Russinov ise hareketin insan hakları savunuculuğu üzerinden önemli bir yol kat ettiğini ve sonraki on yılın siyasi katılım ve temsil hareketine odaklanacağını belirtmiştir. Siyasi karar verme ve politika üretme alanlarında Romanların yetersizliğini vurgulamaktadır. Siyasi Liderlik Programları oluşturarak farklı ülkelerdeki Romanların siyasi katılımını arttırmaya yönelik bir planları olduğunu söylemiştir (Avrupa Roman Hakları Merkezi, 2001)

Şimdiye kadar gelişen tarihsel süreç ve Roman Hareketi'ne yaklaşım, Romanların vatandaşlık hakları ve insan hakları üzerinden sağlamaya çalıştıkları bir süreç olduğu söylenebilir. Siyasal alanda yetersiz kaynaklarını kimi zaman gösteriler, kampanyalar ve yürüyüşler yoluyla kimi zaman da akademik yayınlar ve gazete gibi çeşitli medya araçları kullanarak yapılan yayınlar gibi hareket içi repertuarları kullanarak güçlendirmeye çalışmışlardır. Roman Hareketi'nin siyasal fırsat yapısı üzerinden değerlendirilebilecek bir boyutu da kurumsallaşmasıdır. Örgütsel nitelik ve niceliklerini çeşitli Roman olmayan örgütlenmelerin de yardımıyla geliştirmiş ve uluslararası işbirlikleri içinde olan Avrupa Roman Hakları Merkezi (ERRC), Roman Eğitim Fonu (REF) ve Uluslararası Roman Birliği gibi kurumsal bir yapılaşmaya ulaşmıştır. Bu toplumsal hareketin temel amaçlarından biri de Romanların siyasi temsiliyetlerini arttırıp karar alma süreçlerinde söz sahibi olmalarının sağlanmak istenmesidir. Tüm bu özellikleriyle Roman Hareketi, doğrudan veya dolaylı, hem siyasal fırsat yapısı hem de kaynak mobilizasyonu yaklaşımları üzerinden değerlendirilen bir toplumsal hareket formuna sahiptir.

Bu nedenle, Roman Hareketi hakkındaki çalışmalar çoğunlukla Tilly'nin ve Tarrow'un toplumsal hareketleri siyasetin diğer araçlar yoluyla bir uzantısı olarak kabul ettiği ve bunları diğer siyasi mücadele biçimleri gibi çıkar çatışmaları açısından değerlendirmeleriyle paralel bir konumdan incelemeler içermektedir (Tarrow, 2008). Örneğin, Marton Rövid, Roman Hareketi ile beraber siyasi gücün

yeniden dağıtımını yoluyla oluşturulan Avrupa Roman politikasını tartışmaktadır. Romanların sosyal içerme ve kendi kaderini belirleme konularında çalışan politika belirleyicilerinin ve sivil aktivistlerin çeşitli etik ve politik ikilemlerle karşılaştıklarını belirtmektedir (Rövid, 2011). Rövid'in sosyal içerme ve azınlık hakları konusundaki gösteri ve uygulamaları tartıştığı nokta, insal hakları ve bu hakların siyasi uygulanabilirlik çerçevesindedir. Ayrıca, Aidan'nın başka bir çalışmasında, Avrupa'daki Romanların temsiliyetlerinin Roman olmayan yerel, ulusal ve uluslararası; kurumsal ya da kurumsal olmayan örgütler tarafından ağırlıklı olarak yapıldığını söylemektedir. Bu durumun Roman toplumunun siyasi temsiliyetlerinin, üç düzeyde de düşük olmasından kaynaklandığını vurgulamaktadır (McGarry, 2014). Bu da, Tilly'nin toplumsal hareketleri anlamada kullandığı üç kavramıyla benzerlik göstermektedir. İlk olarak, hedeflenen otoriteler üzerinde toplu taleplerde bulunmak için örgütlenmiş kamusal çaba, Roman Hareketi'nin siyaset ve politikalar yoluyla Romanların dışlanmalarının yürürlükten kaldırılması istemiyle bağlantılıdır. İkinci olarak, Roman Hareketi, çeşitli Avrupa ülkelerinde gerçekleştirilen sokak protestoları, yürüyüşler ve Romanların haklarının savunuculuğunu yapan Roman örgütleri gibi çeşitli bir *repertuara* sahiptir. Üçüncü olarak, Roman Hareketi *WUNC* üzerinden incelenebilir. Siyasi fırsat yapısı, Yeni Toplumsal Hareketler teorilerinin eleştirdiği bir paradigmadır. Roman Hareketi siyasal alanda kendine bir alan açma amacı taşıyan bazı pratiklere sahip olsa da, hareket içerisindeki son zamanlardaki kolektif eylem biçimi, Roman Hareketi'nin yeni bir toplumsal hareket olarak da değerlendirilmesine fırsat vermektedir.

Siyasi iddiaları henüz sona ermemiş ve akademisyenler tarafından Roman Hareketi'ni incelemek için siyasi yaklaşımdan vazgeçilmemesine rağmen son zamanlardaki süreçlerle Roman Hareketi, YTH içinde düşünülebilir. Sonraki bölümde, temelde Touraine'ın yeni paradigma tartışmasını ve Melucci'nin kolektif kimlik kavramını kullanarak Roman Hareketi'nin hangi özelliklerinin YTH olarak kabul edilebileceği tartışılacaktır.

Yeni Toplumsal Hareket Olarak Roman Hareketi

James M. Jasper ve Francesca Polletta'nın savunduğu gibi, siyasal reformlar ve siyasal temsiller gibi baskın modeller hareketlerin çıktılarını değerlendirmede iyidir; fakat kültürel temsiller ve sosyal normlar da toplumsal hareketleri dönüştürmektedir (Polletta & Jasper, 2001). Ayrıca, Polletta ve Jasper, protestocuların yeni kimlikleri tanıyarak egemen normatif ve kültürel kodları değiştirmeye çalışmaktan ziyade siyasi gücün yeniden dağıtımını arama olasılığının düşük olduğunu savunmaktadır. Roman Hareketi'nde hem siyasi güç arayışı hem de kimliğin tanınması bulunmaktadır. Hareketin içsel çeşitliliği de buradan gelmektedir. Baskın kültürel kodlara karşı çıkararak kendi kültürel kimliklerinin kabul

edilmesini istemektedirler. Buradaki karşı çıkış bir yoksayma ve reddetmeden ziyade kendi kültürleriyle birlikte var olma çabasını ifade etmektedir. Bu tanınma için, kültürlerini çeşitli sanat kolları ve moda aracılığıyla sergilemektedirler. Habermas'ın iddia ettiği gibi, Roman Hareketi içerisinde de kendi kültürlerini ve kimliklerini farklı kanallar aracılığıyla sergileyerek yeni, post-materyal bir politika ifade etmektedirler. Roman topluluklarının değerleri, anlamlandırmaları ve performansları yeni tip bir Roman Hareketi'ne vurgu yapmaktadır. Romanlar, gösteriler, sergiler, düzenlenen Roman Sanat Bienniali gibi kolektif eylemlerle kim olduklarını ve nasıl yaşadıklarını kabul ettirmeye çalışmaktadır. Habermas'ın kavramsallaştırması üzerinden düşünürsek, Roman Hareketi, Romanlara karşı kendi içinde ayrımcı etkenlere sahip olan sistemin yarattığı aşırı yasallaştırılmış, bürokratikleşmiş yaşam dünyasını kırmaya çalışır. Roman Hareketi kolonize edilmiş yaşam dünyasına karşı kendi değerlerini, kültürlerini ve anlamlarını savunmayı amaçlamaktadır. Sanat tarihçisi ve çağdaş Roman/Sinti sanatı küratörü olan Timea Junghaus, "*Kendi kültürüne erişim, temel bir insan hakkıdır.*" (Junghaus, bt) diyerek Roman Hareketi içerisinde yapılan kültürel çalışmaların önemine vurgu yapmaktadır. Bununla birlikte, "*Roman kadın aktivistler bir bütün olarak Roman halkın hakları için çok güçlü bir şekilde savaşıyorlar.*" (Mirga-Kruszelnicka, bt) diyen Anna Mirga-Kruszelicka, bu sözüyle Habermas'ın Yeni Toplumsal Hareketleri tanımlamada kullandığı toplumsal sınıfların sınırlarını aşmak özelliğini vurgulamaktadır. Roman Hareketi içerisinde, kadın aktivistler tanımlamasıyla belirlenmiş sosyal sınıflardan daha geniş kapsamlı bir örgütlenmeden bahsedilmektedir. Bu geniş kapsamlılık, Yeni Toplumsal Hareketlerin öne çıkan özelliklerinden bir tanesidir.

Roman Hareketi, Roman kültürünü geri kazanma sürecini içinde barındırmaktadır. Bunu bireysel aktivizm üzerinden yaptıkları gibi çeşitli örgütlenmeler üzerinden de devam ettirmektedir. Bu örgütlenmelerden biri, Haziran 2017'de Avrupa Konseyi, Açık Toplum Vakıfları ve Avrupa Roman Enstitüsü İttifakı'nın ortak girişimiyle kurulan, ilk ulusötesi kuruluş olan Avrupa Roman Sanatları ve Kültürü Enstitüsü (ERAC), Romanların özsaygısını arttırmak ve sanat, kültür, tarih ve medya aracılığıyla çoğunluk nüfusunun Romanlara karşı olumsuz önyargılarını azaltmak misyonu ile Berlin merkezli bağımsız Avrupa düzeyinde bir kültürel organizasyondur. Ayrıca, sanat ve kültür alanlarında çalışan Roman bireylerin ve kuruluşların geniş ağını destekleyen yaratıcı bir merkez görevini görmektedir (Avrupa Roman Sanatları ve Kültürü Enstitüsü, bt) ERAC'ın temel kaygıları, yaşam dünyasının Romanların kendi değerleriyle var olmasını sağlamayı amaçladığı için postmateryal politika ile ilgilidir. ERAC'ın Kasım 2017'de düzenlemiş olduğu "Roma Art Label" sergisi üzerine Ethel Brooks'un "*Roma Art*

Label kendi pratiklerimizi, kendi sanat tarihimizi, kendi kültürümüzü geri kazanmanın önemli bir yolu olabilir” (Brooks, bt) ifadesi yeni toplumsal hareketler içerisinde baskın kültürel değer ve anlamlara karşı kendi anlamlandırmalarını savunma görüşüne paralellik göstermektedir. Aynı düşüncelerle 2015 yılından beri geliştirilen RomArchive dijital bir koleksiyon olarak on arşiv bölümünden öğeler içermektedir: Görsel Sanat, Dans, Film, Flamenko, Tiyatro ve Drama, Edebiyat, Müzik, Roman Sivil Haklar Hareketi, Fotoğraf Politikaları ve Mağdurların Sesleri. *Öz-temsile* (self-representation) odaklanan nesnelere, dünyadaki özel koleksiyonlardan, müzelerden, arşivlerden ve kütüphanelerden toplanarak bu dijital koleksiyonda kişilerle paylaşılmaktadır (RomArchive, bt). Her türden eseri arşivler ve çağdaş belgeler ve bilimsel değerlendirmelerle çoğaltmaya çalışmaktadır. RomArchive'in web sitesinde, bireylerin ve çeşitli çalışma gruplarının Avrupa ve dışındaki 15 ülkeden 150 kişiye yakın kişinin projeye katıldığını ve bu kişilerin çoğunun Roman kökenli kültürel uygulayıcılar, sanatçılar, düşünürler ve aktivistlerden oluşan küresel bir ağ oluşturarak projeyi gerçekleştirdiği belirtilmektedir (RomArchive, bt).

Bütün bu süreç ve pratikler, Roman Hareketi'nin, Touraine'nin de belirttiği, siyasi ve sosyal yaklaşımdan kültürel olan dönüşümünü gösteren örneklerdir. Roman Hareketi'nin daha önce de belirtildiği gibi bu üç yaklaşıma sahip birbirinden ayrı ve bazen bütünleşik çeşitli pratikleri içerisinde barındırdığını da unutmamak gerekir. Burada altı çizilen nokta, hareketin kültürel yaklaşım içerisinde de değerlendirilebilecek pratiklerinin ve kolektif eylemlerinin bulunmasıdır. Konuya tekrar dönecek olursak, Roman Hareketi, teknokratların anlamlar dünyası üzerindeki kontrolüne yukarıdaki örnekler gibi sergiler, sanatsal dökümantasyonlar, bellek çalışmaları gibi çalışmalarla karşı bir mücadele örneği sürdürmesidir. Roman toplumu sanat, moda, müzik vb. faaliyetler üzerinden kendi anlamlarını üretmeye çalışmaktadır. Roman Hareketi'ni YTH içerisinde değerlendirmede 2018'de yapılan ilk Roman Bienal'i önemli bir yere sahiptir. Roman sanatçı Demian Le Bas Bienal'i şu sözlerle açıklar;

“Bu İlk Roma Bienali, Roman öz örgütleri RomaTrial, Maxim Gorki Tiyatrosu ve Studio Я'nın Avrupa genelindeki Roma ve Roman olmayanların “merkezi” işbirliğidir. Roma Bienali fikri zaman içinde değişip dönüşebilir ve içinde bulunduğu yere uyum sağlayabilir. Bu, yaşamın kendisi kadar akıcı olan şeyleri yapmanın yeni yollarını düşünmekle ilgilidir. Bu yüzden İlk Roman Bienali performans sanatına odaklanıyor. Herkesin nereye ait olduğunu ve bunu tanımlamanın başka, kendi kendine ve sanatsal yollarının olup olmadığını soruyoruz? Irkçılık, cinsiyetçilik ve homofobinin kesişimini görünür kılıyor ve “diğerlerine” karşı düşmanlık sınırlarının kolayca

değiştirdiğini ve bir noktada her birimizin bir azınlığa ait olduğunu gösteriyoruz”
(Le Bas, 2018).

Demian Le Bas’ın sözleri Melucci’nin kolektif kimlik kavramını da ifade eder. Bienal, kendi anlamlarını korumak için mücadele eden çeşitli insanlardan oluşan kolektif bir eylemdir. Roman hareketi sadece siyasi temsil boyutunda ilerlememektedir. Jane Collins ve Ethel Brooks’un makalesinde olduğu gibi, hareket aynı zamanda bir kimlik performansı veya kültür performansı ile de ilerlemektedir (Collins & Brooks, 2017). Dahası, etnik azınlık kimliğinin yanı sıra bu Roman Bienal’indeki gibi hareket içerisinde de Romanlarla birlikte Roman olmayıp harekete aktif destek veren kişiler, çeşitli sivil toplum örgütleri ve akademisyenler bulunduğu için hareketin kolektif kimliği etnik kimlik ile tamamen örtüşmemektedir. Yukarıdaki sözünde Le Bas da hem “diğer” diye tanımlanan sınırların kolaylıkla değişebildiğinden hem de farklı sınıfsal ya da grupsal kimliklerin biraradalığının mümkün olduğundan bahsetmektedir. Yeni bir anlam arayışı ve kimliğin hareket içerisinde heterojen bir kolektif eylem süreci içerisinde şekillenmesi de, bir önceki bölümde bahsedilen, hem Tourine’nin hem de Melluci’nin YTH’yi kavramsallaştırdıkları noktadan Roman Hareketi’ne bakabilmemizi sağlamaktadır. Bununla birlikte, Le Bas’ın Bienal hakkındaki açıklamasından yola çıkarak hareket içinde, hareket içindeki etnik kimlikten tamamen farklı olduğu söylenemeyen kolektif bir kimlik de vardır. Kimlikler, hareketler içinde kolektif bir kimlik kavramı ile gözlemlenmelidir. Kolektif kimlik tek bir boyuta indirgenemez.

Kimlik kavramını veya etnik kimlik kavramını kullanmak, bir öznenin kalıcılığı fikrini vurguladığı için YTH’nin odaklandığı değişim ve dönüşüm noktalarını kaçırmaya sebep olmaktadır. Öte yandan, kolektif kimlik kavramı etkileşimli bir yapıya sahiptir (Melluci, 1996) Roman Hareketi içindeki yeni ilişkilenmeler sayesinde kolektif kimlik tanımı dönüşmeye açıktır. Bu özcü bir mevcudiyetten ziyade bir süreçtir. Ayrıca, bu Bienal dışında birçok Roman sanatçısı, Roman kimliklerini ifade etmek ve kültürel miraslarını üretmek için zanaatlarını kullanmaktadır. Erika Varga, Roman modasını podyuma taşıyan bir Roman tasarımcıdır. Roman Hareketi’nin yaşam tarzı ve kişisel kimliklere vurgu yapan YTH argümanlarıyla benzer olarak şöyle demiştir; “*Moda bana göre yazarlar için kelimeler, ressamlar için renkler ne anlama geliyorsa odur. Giysilerimle kimliğimi ifade edebilir ve yaşamaktan zevk aldığım bir dünya yaratabilirim*” (Varga, 2018). 2017 yılında araştırmacının katıldığı bir buluşmada, Varga, kendi topluluğunun Roman geleneksel kıyafetlerinin zengin kültürel mirasından ilham aldığından ve tasarımlarını yapmaktaki amacının Roma kültürünün görünürlüğünü artırmak ve Roman toplumu hakkındaki basmakalıp yargılarını yıkmak olduğunu, ifade etmiştir.

Melluci'nin dediği gibi, belirli bir durumla ilgili aktörlerin sahip olduğu anlamlar, değerler ve semboller o durumu değerlendirirken dikkate alınmalıdır (Melluci, 1996). Bu yüzden, Erika Varga'nın, Demian Le Bas'ın ve benzer akademisyenlerin, aktivistlerin ve örgütlenmelerin düşünceleri ve kavramsallaştırmaları, Roman Hareketi'nin Yeni Sosyal Hareket olarak görülmesi açısından önemlidir. Tüm bu kendi dünya görüşünü, anlam ve değerlerini sürdürmeyi, üretmeyi ve baskın değerlere karşı mücadelesini devam ettirmeyi amaçlayan kurumsal, kurumsal olmayan ve bireysel çeşitli eylemler, Roman Hareketi'nin kaynak mobilizasyonu ve siyasi fırsat yapısı üzerinden değerlendirilecek bir toplumsal hareketin dışında bir yönünün de olduğunu göstermektedir. Roman Hareketi, Roman kimliklerini, kültürünü, değerlerini ve temsillerini Touraine'nin sözleriyle *programlanmış toplumda* yeniden şekillendirir (Touraine, 2007). Fark etmeye çalışır ve bu sebeplerle de yeni toplumsal hareket özellikleri taşımaktadır. Roman Hareketi içerisindeki çeşitli aktörler hem siyasi temsiliyet, siyasal katılım ve insan hakları boyutundan çalışmalarına devam etmekte hem de kültürel boyutta çeşitli performanslara sahiptir bu da Roman Hareketi'nin içsel çeşitliliğini göstermektedir.

SONUÇ

Bu makalede, Roman Hareketi Toplumsal Hareketler literatüründeki paradigma değişimi üzerinden incelenmiştir. Yaklaşımların siyasal alandan kültürel alana kayması, Yeni Toplumsal Hareketler kuramlarını ortaya çıkarmıştır. Siyasal paradigma, siyasal fırsat yapısı ve kaynak mobilizasyonu kuramları üzerinden değerlendirilirken; kültürel paradigma Habermas'ın, Touraine'ın ve Melucci'nin YTH'le ilgili tartışmaları perspektifinde incelenmiştir. Makalenin ana tartışması, Roman Hareketi'nin bu iki paradigma üzerinden de örtüşen ya da ayrı devam eden kolektif eylemlere sahip olmasıdır. Makalede bu durum Roman Hareketi'nin içsel çeşitliliği olarak vurgulanmıştır.

Literatürde, Roman Hareketi genel olarak siyasi fırsat yapısı yaklaşımı ile paralel incelenmektedir. Romanların Avrupa Birliği içerisindeki vatandaşlık hakları, siyasi temsil yoluyla sosyal içerme, dışlanma gibi konular öne çıkaran başlıca konulardır. Roman Hareketi, Tilly'nin siyasi fırsat yapısı yaklaşımı üzerinden değerlendirildiğinde politika üretme, siyasal temsil ve katılımı artırma amacıyla çeşitli otoriteler üzerinde baskı unsuru oluşturmak için örgütlenmektedir. Hareket içi repertuarı farklı bölgelerde yapılan protestolar, gösteriler ve Siyasi Liderlik Programları gibi farklı örgütlenme yolları oluşturmaktadır.

Roman Hareketi bir hak talebi olarak siyasi alan üzerinden örgütlenme pratikleri üretse de, Roman Hareketi'nin son zamanlardaki kolektif eylemleri

YTH'ye ait kolektif eylem kavramı ile benzerlik göstermektedir. Bu nedenle, Roman Hareketi kendi içinde siyasi fırsat göstergeleri taşımasına rağmen, çeşitli özellikleriyle yeni toplumsal hareket trendlerinden etkilenmiştir ve yeni toplumsal hareket literatürü üzerinden değerlendirilebilecek verilere sahiptir. 2000'ler sonrası Roman Hareketi'nin Roman düşünürler, aktivistler ve örgütlenmeler tarafından kültürel düzeyde değerlendirilmesi artmıştır. Roman kültürü ve kimliği özcu bir yaklaşımdan değil; kendi sanat, moda ve müzik ürünleri yoluyla korunmaya çalışılmaktadır. Ayrıca, Roman kültürünün görünürlüğünü arttırmaya çalışmaktadırlar. Roman Hareketi buldukları bölgelerdeki baskın kültüre meydan okuyarak kendi kültürlerini, değerlerini ve anlamlarını üretmekle ilerlemektedir. Paneller, konuşmalar düzenleyerek bilgiyi dönüştürmeyi ve anlamlar dünyasını Habermas'ın deyişiyle 'sistem'den; Touraine'nin kavramsallaştırmasında 'teknokrasi'den geri almayı amaçlamaktadır. Sanatsal ve akademik faaliyetler gibi çeşitli kolektif eylemler ile aşırı yasallaştırılmaya ve bürokratikleşmeye karşı çıkmaktadır. Le Bas'ın bahsettiği farklı kimliklerin hareket içerisindeki bir aradalığı, Melluci'nin savunduğu hareket dâhilinde oluşan kolektif kimlik vurgusunu taşımaktadır. Makalede, bütün bu mücadeleler ve kültürel ilişkilenelemelere olan yaklaşımın artması yeni toplumsal hareket teorileri içinde değerlendirilmektedir. Kendi dünya görüşünü, anlam ve değerlerini sürdürmeyi, üretmeyi ve baskın değerlere karşı mücadelesini devam ettirmeyi amaçlayan kurumsal, kurumsal olmayan ve bireysel çeşitli eylemler, Roman Hareketi'nin kaynak mobilizasyonu ve siyasi fırsat yapısı üzerinden değerlendirilecek bir toplumsal hareketin dışında bir yönünün de olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, Roman Hareketi'nin içerisinde hem siyasal hem de kültürel yaklaşımlara dair çeşitli örgütlenme yapıları ve pratikler bulmak mümkündür; bu da Roman Hareketi'nin içsel dinamiklerinin çeşitliliğinin bir sonucudur.

KAYNAKÇA

- Acton, T. (belirtilmemiş tarih). *Roma civil rights movement: beginnings and growth transnational movements of Roma to achieve civil rights after the Holocaust*. Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2020, <https://www.romarchive.eu/en/roma-civil-rights-movement/beginnings-and-growth-transnational-movements-roma/#fn2>.
- Avrupa Roman Hakları Merkezi. (2001). *The Romani movement: what shape, what direction?* Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2020, <http://www.errc.org/roma-rights-journal/the-romani-movement-what-shape-what-direction>.
- Avrupa Roman Sanatları ve Kültürü Enstitüsü. (belirtilmemiş tarih). *About ERIAC*. Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2019, <https://eriac.org/about-eriac>.
- Brooks, E. (belirtilmemiş tarih). *About*. Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2019, <https://www.romarchive.eu/en/about>.
- Buechler, S. M. (2000). *Social movements in advanced capitalism: the political economy and cultural construction of social activism*. New York: Oxford Üniversitesi Yayınları.
- Collins, J. & Brooks, E. (2017). Scenography matters: performing Romani identities: strategy and critique. J. McKinney, & S. Palmer içinde, *Scenography expanded: an introduction to contemporary performance design* (s. 95-111). Londra: Bloomsbury.
- Edwards, G. (2014). From old to new social movements: capitalism, culture, and the reinvention of everyday life. G. Edwards içinde, *Social movements and protest* (s. 112-150). Cambridge: Cambridge Üniversitesi Yayınları.
- Guidry, J. Kennedy, M. & Zald, M. N. (2000). *Globalizations and social movements: culture, power, and the transnational public sphere*. Ann Arbor: Michigan Yayınları.
- Jessop, B. (2003). Changes in welfare regimes and the search for flexibility and employability. H. Overbeek içinde, *The political economy of European employment: European integration and the transnationalization of the (un)employment question* (s. 29-51). Londra: Routledge.
- Junghaus, T. (belirtilmemiş tarih). *About*. Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2019, <https://www.romarchive.eu/en>.
- Le Bas, D. (2018). *1st Roma Biennale*. Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2019, <https://www.gypsydada.com/works/1st-roma-biennale>.
- Marushiakova, E. & Popov, V. (2017). Commencement of Roma civic emancipation. *Studies In Arts And Humanities Journal*, 3(2), 7-28. DOI: 10.36347/sjahss

- McCarthy, D. J. & Zald, M. N. (1977). Resource mobilization and social movements: a partial theory. *American Journal of Sociology*, (82), 1212-1241.
- McGarry, A. (2010). *Who speaks for Roma? political representation of a transnational minority community*. New York: The Continuum International Publishing Group Inc.
- McGarry, A. (2014). Roma as a political identity: exploring representations of Roma in Europe. *Ethnicities*, 14(6), 756-774.
- Melluci, A. (1995). The process of collective identity. H. Johnson, & B. Klandermans içinde, *Social movements and culture* (s. 41-63). Londra: UCL Yayınları.
- Melluci, A. (1996). *Challenging codes: collective action in the information age*. New York: Cambridge Üniversitesi Yayınları.
- Mirga-Kruszelnicka, A. (belirtilmemiş tarih). *About*. Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2019. <https://www.romarchive.eu/en/about>.
- Nicholson, L. (2008). *Identity before identity politics*. New York: Cambridge Üniversitesi Yayınları.
- Polletta, F. & Jasper, J. M. (2001). Collective identity and social movements. *Review of Sociology Yıllık*, 27, 283-305.
- RomArchive. (belirtilmemiş tarih). *Frequently Asked Questions / FAQ*. Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2019. <https://www.romarchive.eu/en/about/frequently-answered-questions>.
- Rövid, M. (2011). One-size-fits-all Roma? on the normative dilemmas of the emerging European Roma policy. *Romani Studies*, 21(1), 1-22.
- Schutten, J. K. (2006). Invoking practical magic: new social movements, hidden populations, and the public screen. *Western Journal Of Communication*, 70(4), 331-354. doi:<https://doi.org/10.1080/10570310600992137>
- Tarrow, S. (2008). Charles Tilly and the practice of contentious politics: social movement studies. *Journal Of Social, Cultural And Political Protest*, 7(3), 225-246.
- Tilly, C. (2005). Introduction to part II, invention, diffusion and transformation of the social movement repertoire. *European Review of History*, 12(2), 307-320.
- Touraine, A. (2007). *Bugünün dünyasını anlamak için yeni bir paradigma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Varga, E. (2018). *About Us*. Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2019, https://issuu.com/romanidesign/docs/romani_design_pr_eng_long_webre.
- Vermeersch, P. (2006). *The Romani movement: minority politics and ethnic mobilization in contemporary Central Europe*. New York: Berghahn Yayıncılık.